

Ignotus novelláiból

Budapesten
A Nyugat folyóirat kiadása
1918

A mű elektronikus változatára a Nevezd meg! - Így add tovább! 4.0 Nemzetközi (CC BY-SA 4.0) Creative Commons licenc feltételei érvényesek. További információk: <http://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/deed.hu>

Elektronikus változat:
Budapest: Magyar Elektronikus Könyvtárért Egyesület, 2021
Készült a Summa Artium támogatásával.
Készítette az Országos Széchényi Könyvtár Digitális Tartalomfejlesztési és -szolgáltatási Osztálya
ISBN 978-963-417-442-4 (online)
MEK-20883

TARTALOM

Kilenc óra tájt

Madame Récamier

Hárman a szalónban

A tisztás

Ki maga?

Márciusi sör

Éjféli mise

Őszi reggel

E füzetben, mint versesfüzetemben, évek során imitt-amott megjelent novella-féléimből van összeszedve néhány, hogy akik ezekre részben elfogyott könyvekből vagy régi ujságszámokból jóindulattal emlékeznek, itt együtt találhassák meg.

Budapesten 1917 december havában

I g n o t u s

Kilenc óra tájt

Kilenc óra tájt a megfeszített fiatal férfi meggyötrött tetemét mindenestül megülte a zsibbadtság.

Hat órától fogva setéség volt az egész tartományban. Hideg harmat csapódott le az árnyékba borult kiaszott földre; még akin ruha volt is, megdermedt ültében vagy álltában. A megfeszítettnek gyakor böjttől, hitvány tápláléktól, sok virrasztástól lefogyott mezítelen testét a hidegség, a vérvesztés, a gyötrellem, a megszakadó inak gyuladása, a vér keringését megakasztó, mellet, torkot fojtogató függés hozzáfásították a kereszt fájához.

Csak a feje élt még. Fájt, lüktetett, tehát élt. Kezét, karját nem érezte már, csak az az érzése volt, hogy kidagadni készül a szemét és halántékát jó volna valamivel visszaszorítani. És szomjuságot érzett, retteneteset. Megduzzadt s a láztól cserepes nyelvének és ajkának bőre öntudatlan remegéssel itta be a levegő harmatját. Nem igen tudott már magáról. Kergetődő látomásai, a kinnak gyönyörűsége, küldetéses életének felcikázó képei, a mostani gyötrelmes betetőzésnek repeső ihlete, fény, hang, forróság, sajgás s didergés: mind belevesztek egy általános szivárványos szikrázó zúgásba.

Egyszerre föleszmélt. Érzése teljesen elvált testétől, elkülönbözött a keresztfától. Szakadék szélén érezte és látta magát, sűrke homályban, nedves didergésben, elmondhatatlan egyedülvalóságban. A szakadék mélyébe-láthatatlanul feneketlen. Széle megállhatatlan keskeny. Köröskörül semmi. Semmi és senki. S nyugtalanság fogta el, mintha valamit várna, mintha valamitől félne, mintha valaminek híját érezné. Új érzés volt ez, amit most érzett először. Teljesen új érzés, amit sohasem ismert annak előtte. Új volt s új volt a rémület is, mely megdermesztette s új volt a szédület, mely megingatta. A testnek s a léleknek ez összecsukló szorongását nem érezte még akkor sem, mikor a magas hegyen állott, hová a kísértő vitte volt, hogy elkápráztassa a világ minden országainak dicsőségével.

Meg akart állani, hátraszegett fővel, de nem tudott. Kívül, belül nem volt miben megfogódzani. S e hiányosság belül még ijedelmesebb volt, mint kívül. Új volt, ismeretlen volt, iszonyatos volt. Mindezen percig, mióta csak emlékezett: valamitől való teliség, valamiben való bizonyosság, mindig s mindenben való előre tudás volt minden érzésének alján. A gyermeki sor derengésében, az ifjúi kor rajongásában, a férfiélet higgadtságában, ismeretlenségben és imádat közepett, üldöztetésben és összeütközésben, csodatételek közt s megpróbáltatásokban, a templom sokadalmában s a puszta magánosságában, vizek felett, hegyek oldalán, a nyavalyások áhitozása s a fejedelmek magasztossága előtt, tegnap Gethsemánéban lelki elborulásban, ma a Golgotha hegyén testi gyötrelemben, a kereszt alatt roskadva, a keresztre rászegeztetve, epével megitatva, értetlenektől szidalmaztatva: ez a bizonyosság, ez a bátorságos maga tudása mindig megvolt benne. S most egyszerre elveszett.

Hol van? Hová lett?

Keresni kezdte.

Fölkiáltott a homályos magasságba, ahol égnék kellett lennie. Lekiáltott a mélységbe, ahol földnek kellett lennie. Sehonnan semmi felelet. Még viszhang sem. A szakadék pereme pedig, mintha kifeszített kötél lett volna a semmiség fölött, keskenyedni kezdett, eltolódni, ingani és hullámozni.

Ujra kiáltott, tompa erőfeszítéssel. Kiáltott jobbra, kiáltott balra, kiáltott maga körül, mind iszonyodóbban, mind szédülőbben, mind hörgőbben, mindenfelé, valamire csak világnak kell lennie, s a világ felett úr az Örökkévaló.

Az Örökkévaló... A homályba szédülően hirtelen egyet rántott valami. Valósággal megrántotta, megmarkolta és megrázta, testében, hátulról, a vállánál fogva, hogy majdnem visszaesett, majdnem lezuhant bele. Eszébe jutott valami. Eszébe jutott, hogy ő, az Urnak szerelmes fia, kiben az megengeszteltetett; ő, ki megkereszteltetett a pusztában kiáltó által; ő, kinek eljöve-tele megiratott a szent könyvekben s megmondattott a próféták által; ő, ki lélektől viteték, ördögtől megkísérteték és csodákban hatalmas vala: hogy ő sohasem szólott, mint Mózes, szemtől-szembe az Urral és nyilvánvaló látásban; nem homályos beszédek által, hanem az Urnak hasonlatosságát látván.

Sosem gondolt erre ennek előtte. Soha, egy árnyékkal sem. Soha, kételkedők közt sem. Soha, megpróbáltatások közt sem. Soha, tünődés közt sem. Soha a papi fejedelmek, a vének, az írástudók előtt sem. Soha, egy percre sem. És most...

A mélységből zúgás hatott fel hozzá, mint valamely tenger harsogása. S e harsogással egy habban hányódott maga is.

Most mikor minden elvégeztetett... Most, mikor betelt minden, ahogy megiratott... Most.

Ha nem szólott vele az Úr színről-színre, miképen szokott ember szólani barátjával: ha ez a próba nem bizonyítja az igazság igaz voltát: igazság-é akkor ez az igazság?

Hátha csak káprázat? Hátha minden csak káprázat volt?

Hátha csak bőjtök látomása volt, tünődések megjelenése, álmoknak tükröződése?

Hátha csak csalódás volt, mint a hideglelősöknél látni? Becsületes csalódás, jó lélekkel elhitt csalódás, a valóság minden megfogásaival megfogható csalódás, de mégis csalódás?

A harsogás mind ordítóbbra vált, a homályosság mind fojtogatóbbá, a talaj mind ingatagabbá a hányódás mind iszonyatosabbá.

S ha mégsem ő volna ama küldött: kicsoda ő akkor?

S ha élete és megfeszítettése, minden csodák és minden beteljesedések mind csak véletlenségek volnának, mert semmire nem nyomatott rá az Úr színről-színre való láttatásának pecsétje: mi volt akkor ez az élet, mi lesz akkor ez a halál, mi volt mind e magasztosság s mi volt mind e kínszenvedés, ha nem megváltása az emberek fiainak s nem helye váltása az ember fiának az Úr jobbkeze felől?

Bősz fájdalom nyilalt át rajta. Megint érezte magát, egész testét, a keresztfán. Egy percre csak, de e perc alatt, az élet utolsó nyilallatával: gyanu, gyanu, gyanu cikázott végig kihűlő testén, révülő elméjén.

- Éli, istenem! - hördült fel fuldokolva, s vad erőlködéssel vetett egyet magán.

- Éliát látja, - suttogott a sokaság; - most jó tüzes szekéren, hogy fölvigye az Úrnak jobbkeze mellé...

De nem jött senki.

- Éli, éli! - kiáltott nagy felszóval a haldokló, - lama sabaktani, miért hagytál el engem!

Kelet felől fergeteg támadt, hogy a föld meg-megindula s a kősziklák megrepedezének. Ő pedig kibocsátá lelkét.

Madame Récamier

Reggel tíz óra volt.

Madame Récamier fölébredt, s feje fölé nyúlva, meghúzta a falon ott csüngő himzett csengetyűpántot.

Belső szolgálója tálcán hozta be, kínai csészében, az újfőzetű csokoládé-italt, melyet az ágyban iván ki, a szép asszony fölkel, átment benyíló öltöző-szobájába, hol a kád langyos számartejjel tele várta, s mindenféle szerszámokkal fölszerelt asztal mellett a fürdető asszony leste parancsát.

Karcsú termetét itt megszabadítván minden külső és belső tisztátalanságtól, alacsony fapadon engedelmesen eléje feküdt a néembernek, ki szagos ecetbe mártott gyapjuszövevel dörgölte végig a szép asszonyt, majd izzó dióhéjjal itt is, ott is lepörkölte rózsás testéről a felesleges pihét, s melegített vászonlepedőbe burkolván úrnőjét, a lába s a keze körmét símára, gömbölyűre s korallszínre csiszolta.

Igy adta át a fésülő-asszonynak, ki a szép asszony haját gondosan kisűrűzte, vigyázva átfestette, csigákba sütötte, s átkötötte fehér szalaggal s a szalag fölött gyöngyfűzérrel.

Az öltöztető komorna pedig selyemharisnyát húzott asszonya lábára, s térden alul himzett szalaggal kötötte át, ugyancsak szalaggal kötözvén szinte talpára a mélyen kivágott aranyfüst topánkát. Patyolatból való igen kevés alsó ruhájának vállfűző nélkül vetette, szinte lehelte föléje az egybeszabott, könnyű felső ruhát, melyet mellen alul széles, puha ráncokba vetett selyemövevel kötött át, hátul pedig, derékon alúl, megnedvesítette a vékony fehér szövetet, hogy jobban s tapadóbban térjen vissza, mint a genfi bölcs kívánta, a természethez.

A szolgálók elvonulván, a szép asszony vissza-átment hálószobájába, s pipereasztala titkos fiókjából üvegecskéket, pamacsokat, tégelyeket, szarvasbőrt s nagyító tükröt véve elő, szemébe cseppentett valamit, mitől a szem feketéje sejtelmessé tágu, arcán pedig fölkellette az álmatag rózsákat.

Továbbá igaz rózsát is tűzött egyet, pirosat, a hajába, kettőt, hosszúszerűt s ugyancsak pirosat, bal mellén alul övébe, s közben néminemű gyökérfélét rágcsált, melytől a lehellet megillatosodik. Ruhája kivágását gyémántcsattal tűzte egybe; nyakát fedetlen hagyta; mezítelen alsó karjára csipke-félkeztűt húzott, ujjaira pedig egy szafir, egy smaragd, s jobb kisujjára egy feketére futtatott ezüsből való halálfejes gyűrűt. Kezébe gyöngyházlegyezőt vett, s derekára, úgy, hogy a kendő rojtos két vége a két könyöke hajlásából folyjon alá, ezüst csillagokkal átszőtt fátyolkendőt vetett. Mégegyszer megnézte magát elől-hátul a nagy állótükörben; egy pillantást vetett a kandalló órájára, mely féltizenkettőt mutatott; ajtó felé menet meg-megállva és visszanézve kipróbálta mosolyát, szemöldöke és csuklója ivét s foga csillogását.

Igy nyitott be fogadószobájába, hol reggeli hódolatra várták, s szétnézvén az egybegyülteken, szelid mosollyal szólott:

- Itt vagyok, uraim, de csak egy föltétellel: ha olybá vesznek, mintha férfi volnék!

Hárman a szalónban

1.

Manikürt akkor még nem igen ismertek, de a mi kis főtisztelendők tömzsi parasztkezén a köröm oly rózsaszín volt s olyan gömbölyűre hegyezett, hogy nincs az a Rigaud-portrait, min különb francia papkörtök előkelősködnének. Francia papot sem igen láttam addig s nem láthatott maga a kis főtisztelendő se, de mikor - reverendában sosem járt - jószabású hosszú peruvien-kabátjában oly ügyesen ült bele a selyem-zsöllébe, hogy a kabát két szárnya természetesen eséssel került alája, s mikor rövid lábacskaí egyikét átvetvén a másikon, karcsú bokáján fekete pantallója alól selyem-harisnya fénylett elő, s kicsiny - sajnos, rövid és széles - lábán csattos, kivágott lakkcipő: én gyerekfővel is megértettem, hogy a kis főtisztelendő az ő szerény, el nem bizakodott, de férfias vágyódásával a francia abbéság után érez honvágyat, a francia szalónok után, az egyszerű és bájos francia előkelőség után, aminőnek azt a könyvek írják le, a régi novellák, az elfelejtett regények, melyeknek hatása hosszú évek multán úgy benne rezeg a kis nemzetek irodalmában, mint ahogy a fény lassú járásánál fogva itt a földön még látjuk a távol csillagot, mikor valójában rég széjjelrobbant.

Az a világ is, amelyről most szólok, rég széjjelrobbant. Mindössze huszonöt éves emlékül él bennem, de kő kövön nem hiszem, hogy ma azon mód találatnék benne, ahogy még én láttam. A kis felvidéki város, hol akkor az alsó gimnáziumot jártam, néhány év múlva földig leégett, s el sem tudom gondolni, milyen lehet most, újjá építve. Az emberek pedig... de hiszen éppen ő róluk akarok szólni; a kis főtisztelendőről, Suhay Dániel r. kath. áldozárról, az odavaló r. kath. állami főgimnáziumon a magyar s a latin nyelv tanáráról, továbbá Stein odavaló földbirtokosékról s bérlőekről, kiknek szalónján (így hitták fogadószobájukat), a szalón selyemzsöllécskéin s rézzel berakott ébenfa-asztalkáin délelőttönként végigtáncolt a téli napsugár; a kandalló tüzeről, mely besugározta s át is melegítette a főtisztelendő bokácskaíkat; a menyezet fehér stukkójáról, mely éppoly büszkesége volt a jómódú vidéki familiának, mint maga a kandalló; magamról, ki már nem emlékszem, mint kerültem hozzájuk s hogy' szoktattak oda magukhoz s aki már nagy fiú voltam, tizenkét éves, de testre fejletlenebb, lélekre bátortalanabb, elkényeztetésre sóvárgóbb az ölbenülő kisgyereknél, - mindenek felett pedig Stein Irénről, kinek lábánál kuporogtam a kandalló előtt, ki maga volt a jóság s a bájoság, tizennyolc-tizenkilenc körül járó nagy kisasszony, rózsásra lehelt arcú, világosbarna szemű, gesztenyeszín hajú - és mellbeteg.

Nekem erről a betegségről tudomásom nem volt. Úgy gondolom, neki magának sem. A kényeztetés, a becézés, a langyos fürdő kéjével simogató jóindulat úgy benne volt a fogadószoba levegőjében, hogy mindhárman külön kiélveztük s nyújtózkodtunk benne, mint a macska, de egyikünknek sem volt oka, hogy külön magára vegye. Mint a bútorok, a zsöllék s a hasábfák: az Irén karcsú, halovány, feketeruhás édesanyja s szakállas, csíptető, tagbaszakadt bátyja magától értetődően csak arra valók voltak, hogy csendes mosollyal, vagy, a bátyja, harsány nevetéssel bekukkantsanak hozzánk a másik szobából; hogy beküldjék a sokszoknyájú, nehéz járású szép tót szolgálóval a fényes és omlós apró pogácsákat s a gyűszűnyi pohárka tokajit. Boldog álmoság, édes gondolattalanság zsibongott bennünk, olyan lábbadozás fajta állandó elandalodottság, hogy tél vagy betegség vagy felnőttég vagy halál vagy hogy innen el is kéne mennünk: egy percre sem jutott eszünkbe.

Azt hiszem, ezeken a félórákon kívül nem is éltem. Azt hiszem, a főtisztelendő úr sem. Azt hiszem, Irén sem. Sejtelmem sincs róla, mit csináltam délelőtt, délután az iskolában - pedig akkor, az alatt az egyetlen esztendő alatt, jó tanuló voltam. A bácsi s a néni, akiknél laktam s kikhez egy évre feladtak a felvidékre, hogy a vidéki jó levegőn erőbe kapjak; a fizika-

tanárom, ki szelíd, bölcs és nemes volt, mint Kepler Az ember tragédiájában; padbeli szomszéd, egy ritkán fürdő kis tót fiú; a helybeli szerkesztő, aki költő volt s az Alföldről került ide Tótországba; az ezredes, ki napjában negyvenszer végigsétált a kaszárnya előtt, hogy a kapuórság napjában negyvenszer fegyverbe ugorjon s elordítsa a kverauszt; az öreg doktor, ki a patikusnál külön számlát nyitattott a kis pesti fiú számára szalmiákra meg égetett cukorra; a főispán, aki délután négy órakeresre izzadt ábrázattal jött ki barátjaival a nagyfogadó ebédlőjéből; az özöreg tanfelügyelő, ki Úrnapján díszmagyarban állt az oltár előtt, a megyei urak között; a fekete szakállú, halovány képű művelt zsidó pap s egy gögös, daliás, haragtól eres homlokú magyar úr, kiről a kis zsidó fiúk rettegetve susogták, hogy antiszemita; a ferencrendi kolostor, ahová tornázni jártunk s ahol állandó volt a káposztaszag, csak egyszer vegyült még belé valami nehéz, fejfájdító bűz, mikor az egyik cellában kiterítve feküdt a szegény öreg fráter Anzelmus; a tavaszi mezők s a téli fagyok; az ódon luteránus kollégium s a hervatag gesztenyés; a csobogó város-kútja s a gomolygó Szentháromság-szobor; a vajas bödönök, a málnás fazekak, a túrós bélesek s a kaszinóból kölcsönvett régi élclapok: mindez csak úgy van, idegenül, élettelenül, hozzám nem tartozóan beraktározva hálátlan emlékezetembe, mint egy-egy évszám vagy könyvcím, melyet valaha be kellett tanulnom s még mindig nem tudom elfelejteni. Ami azon időből vérembe ment át, ami tovább él, fejlődik s együtt vénül velem, mint teszem a filozófiáról vagy a fizikáról való tudásom: az csakis a Stein Irénék fogadósobája, csakis az ő bűvös délelőttjeik, csakis a táncoló napfény s a sugárzó kandalló; csakis a finom kis főtisztelendő suttagása, a magam odasimuló kuporgása s annak az édes leánynak, mindezek uralkodó királynéjának, drága, meleg, ibolyaillatú személye. Ezt az illatot ma is érzem; ezt az illatot magamba szíttam sötétkéék szoknyájából, hófehér kezéről; ez az illat dobbantotta meg, érzékletes emlékezettel, a szívemet lefekvéskor, elalvásakor, mikor a nagyszobából áthallatszott hozzám a kis benyílóba a bácsiék vidám vacsora után való kártyázása s az ajtó hasadékán éppen csak annyi lámpafény szűrődött be hozzám, hogy még lustább s még álmosabb legyek; hogy a félálomnak kormányozható képzeletével megint ott érezzem magamat a drága teremtés lábánál s mind ernyedőbb ajakmozdulattal mormogjam el esti imádságomat: Édes jó istenem, engedd, hogy holnap ne hívjanak fel számtanból, hogy a nyujtón meg tudjam csinálni a zászlót s hogy most úgy gondolhassak órá, ahogy csak a felnőtteknek szabad!...

2.

A Margitszigetnek akkor még nem volt hídjá, tennisz még seholsen járta s csónakos klub is csak egy volt. De a főtisztelendő úrnak azért el kellett mondanom, milyen az élet a Margitszigeten s általában hogy élünk Pesten; beszélnem kellett a Hangli-kioszkról, mint ülnek ott (akkor még ott ültek) esténként a mágnások s a politikusok; hogy vasárnap este mint vacsorázunk az Angol Királynőben s nyáron mint nyaralunk a Városligeti Fasorban, átmenvén vacsorára az egész ismeretség a Tyúkketrec-vendéglőbe, hol kitűnő a rántott csirke, csak a vele sült petrezselyem utálatos rajta. A főtisztelendő úr csak úgy melleleg, odavetve kérdezősködött, mikor Steinékhoz menet találkoztunk a Fő-útcán, s ő kedves, barátságos, kistermetű léte is méltóságos szívességgel vett baljára. De én, mialatt tele voltam iránta szeretettel és tisztelettel s az iskolás gyerekek a tanár előtt való leküzdhetetlen szorongásával makogtam eleinte, majd, mikor belemelegedtem s önnön beszédeimtől megrészegedtem, szavaltam el mondásaimat: ösztönszerűen megéreztem, hogy ez az odavettség csak tettetés; hogy a kis főtisztelendő számára ezek a dolgok a legfontosabbak a világon; hogy bármint adja az atyai leereszkedőt, magához képeest mégis felsőbb lénynek tekint, mert fővárosi gyerek vagyok. Önkéntelen fölébe kerekedtem, s a tisztelt és szeretett embert egyfelől ugyan még tiszteltebbé, de másfelől egy kicsit megalázottá tette előttem az előkelőség, a nagyvárosiasság,

a magasabbrendű élet után való forró vágyakozása, ebben való tehetetlen vergődése. A felsőbbbségnek ez az érzése akkor sem hagyott el, mikor a kis szalónban Irén kezét éreztem hajamban, s térdére hajtván fejemet, a szőnyegről felnéztem s szemem egyszint volt a főtisztelendő úr félcipős kis lábával. Néha vakmerően belekotyogtam a szavába s valami gyerekes szójátékkal vagy elmésséggel zavartam meg finoman fűzött mondatait. Ilyenkor elhallgatott s szelíden mosolyogva nézett rám, én pedig mérhetetlenül megzavarodtam. Ám nyakam szirtjén ott éreztem az édes leány térdét, fejemen ott éreztem meleg újjait, amint megcibálta hajamat s leszólt hozzám: csitt, csacsi! Ez bizony feddés volt, szelíd korholás, sőt megalázás, de nem tudom, miért, a mellem mégis valami diadal dagadásától feszült, s a kis főtisztelendőnek reszketett a keze, mikor ő is megsimogatta sovány képecskémet, majd ugyancsak felnyúlt a hajamba s ott, éreztem, újjai közeledtére Irén hirtelen elkapta a kezét.

Annyit gyerekésszel is átértettem, hogy a vidéki zsidó úri házba bejárónak a főtisztelendő úr ugyanúgy kerülhetett, mint ahogy iskolabeli társaim közül különösen én irántam melegegett fel: megérezvén rajtam, mint a Germinal vén bányalova a lekerült új csikón, egy naposabb, levegősebb, földfeletti világ levegőjét... Istenem - ha kutatom azt a második természetemet, ami szeretett minták utánzásából fejlődik ki bennünk, úgy találom, hogy eszembe jutásaimnak ez a könyvszaga is tőle ered; ő volt az, ki a könyvek világából s árnyalakjaiból vette a mértéket s a hasonlatokat az eleven élet, az élő emberek megismeréséhez. Szeretett a Steinék szalónjában elüldögelni már azért is, mert e házban mindenki ismerte az ő kedves német költőit, kiket klasszika filologus és paraszti magyar vér létére fölébe helyezett minden római, minden magyar poétáknak. Én már akkor olvastam volt Heinét, az Uti képeket, a Le Grand Könyvét, a Romantikus Iskoláról szóló véres bethlehemi gyilkosságát. Sokat nem értettem belőle; inkább a nyelve muzsikáján részegedtem meg; egy-egy mondata a ritmusa révén ragadt meg emlékezetemben, s a kandalló pattogásának, a napfény táncolásának, a szép teremtés lábánál való macskálkodásom álmatag dorombolásának dallamára mormogtam olykor: *die blaue Blume der Romantik... die blaue Blume der Romantik...* A főtisztelendő úr ezen is mosolygott, ezután is megsimogatott. De néha, mikor ketten voltunk s úgy vártuk Irén kisasszonyt, míg felöltözködik vagy a fésülő asszonyt elküldi, olyan német költőkre figyelmeztetett, kiket alig ismertem; ifjan elhalt sorvadásosakra, kék romantikusokra vagy még régebbekre: Höltyre, Novalisra; két hamar elpusztult magyar költőre: Dayka Gáborra és Ányos Pálra - s egyszer, mikor hiába jöttünk, mert Irén kisasszony meghült, ágyba kellett feküdnie s nem jött be a szalónba, hazamenet megkérdezte: jól tudok-e franciául, a Ploetz nyelvtanából tanultam-e s emlékszem-e ennek olvasmányai közül egy Millevoye nevű költő versére; *Levelek hullása* vagy ilyesmi a címe; ősz van benne s az erdő utolsó leveleivel behinti a földet; a csalitnak nincs többé titka, a fülemile elhallgatott s *triste et mourant à son aurore*, hajnalkorában leverten s halódva egy ifju beteg búcsúzik az élettől... *Triste et mourant à son aurore...* ismételte elgondolkozva a főtisztelendő úr, majd különös, bennem rossz érzést keltő mosolygással kérdezte: mondja, Palika, ki tudná-e fejezni franciául, de ugyanebben a mértékben azt, hogy: «szívtépő öntudatlansággal?» Megzavarodtam s hebegve búcsúztam a házunk előtt; egész délután a szótárral s a nyelvtannal bíbelődtem, de nem tudtam odagondolni; a főtisztelendő úrra gondoltam és szórakozott voltam.

3

Az Irén kisasszony meghülése érthetetlenül makacs volt. Ha elmúlt is, csak visszatért megint s mind gyakrabban megtörtént, hogy a kisasszony helyett a néni fogadott bennünket, egyre halványabban, egyre fáradtabb mosollyal, míg Anti úrfi, az Irén bátyja, mind többször törülgette a csíptetőjét s mind kurtábbra rágta a bajuszát. Pedig - legalább az én szememmel

nézve - a betegség nem viselte meg a mi szép tündérünket. Azt ugyan észrevettem, mikor megint kijött közénk s kitörő örömmel szaladt először felém s magához szorított s összecsókolta s csak aztán, balkezelével még mindig magához vonva, nyujtotta jobbját a főtisztelendő urnak: azt észrevettem, hogy soványszik; észrevettem a kezén, mely szinte átlátszó kezdett lenni, észrevettem a kebelén, mely mind lágyabb volt hozzászoruló fülem és szemem számára, s azt is észrevettem, hogy egy idő óta nem visel fűzöt. De arca piros volt, sőt néha szinte túlságos piros, aztán meg vidám is volt s néha fuldokló köhögésbe nevette bele magát azon a bolondságon, hogy mihelyt nevet, elkezd köhögni. Nekem ez a köhögés tulajdonképp nem tetszett, mert testi utálat él bennem nagyon sok testi dolog, különösen minden betegség iránt. De ezzel a drága lényvel másképp voltam, mint másokkal; ibolyaillatban élt számomra mindenestül s behunytam a szememet, mikor köhögése közben fejem a térdén összerázódott.

Nem voltam ostoba gyerek s nem voltam sem fejletlen értelmű, sem tudatlan lelkű. Volt vagy három hét abban a téli harmadban (akkor az iskolaév három részre oszlott), mikor, mondom, jó tanuló létemre egyre-másra kaptam a szekundákat, s a bácsi, kit az osztályfőnök értesített erről, haragosan küldte vissza a kaszinóba az élclapokat, hogy ne ezeket bujjam, hanem tanuljak, ördögadta, nézze meg az ember. Órákhosszat elfeküdtem a szobácskám keskeny diványján s úgy gondoltam órá, ahogy csak a felnőtteknek szabad. Büntudattal, nem tagadom. De ellenállhatatlanul. Büntudattal sütöttem le a szemem mindenki előtt, - ki mentül jobb volt hozzám, annál inkább; leginkább a főtisztelendő úr előtt, ki a hihetetlenéig, a többi fiut összeröföntő kivételességig volt elnéző irántam, mikor neki sem tudtam felelni s lehorgasztott fővel álltam helyemen, kinosan váltogatva a pad alatt a lábamat. Annál zaklatottabb érzéssel, mert elmondhatatlan szelidsége közepett néha érthetetlenül szigorúan nézett rám; egyszer, mikor föltekinttem, egy pillanatra azt a haragos és gyűlölséges gúnyt láttam ajka körül, melylyel a komisz pénzemberekről, az ostoba katonatisztekéről, a tenoristákról s a mágnásgyerekekről szokott beszélni. De különös: mentül nyomorultabban álltam ilyenkor előtte, annál vadabb diadallal kopogott belül a szívem; s annál inkább hirtelen eltűnt előlem tábla, katedra, iskola, főtisztelendő úr, s csak valami gömbölyűséget éreztem a nyakam szirtjén, valami melegséget a hajamban s ibolyaillatot a levegőben. Alig vártam az estét, hogy lefeküdjem s elaludjam, s álmomban ne én legyek felelős, csakis és egyedül maga a mindenható isten feleljen érte, mit merek én, kis fiú, összeálmodni. S ha aztán délelőtt, előadás után a főtisztelendő úrral a Fő-utcán összetalálkoztunk, szinte tiszteletlen szórakozottsággal feleltem kérdéseire; bennem volt még az éjszaka minden láza és káprázata; ennek a láznak veres rózsáit, ennek a káprázatnak táncoló napsugarait láttam az Irén kisasszony arcán és haján, mikor bejött hozzánk s én eléje szaladtam; álom és valóság vakmerően összeolvadt érzésemben, tudatomban, e szobában mindig rámboruló félálomban; a karcsu ujjak, a gyenge keblek, a remegő térdek, mintha be lettek volna avatva abba, mintha a visszaemlékeztetés titkos jeleit adó cinkosok lettek volna abban, amit rajtam kívül senki halandó ember nem tudhatott.

4

Én legalább, elhihetik, senkinek sem gyóntam meg. Tulajdonképp önmagamnak sem. Az álom s a félálom vizein usztam eltökélt akaratlansággal, öntudatlan is afféle ravaszsággal, mint ahogy a harcmezőn halottnak tettei magát a sebesült, nehogy a martalócok észre vegyék, - olyanféle mozdulatlansággal, mint az édesen álmodó, ki vigyáz, hogy meg ne üsse a lábát s föl ne ébredjen bele. Kis kérdéseim, éretlen közbekotyogásaim mind gyérebbek lettek; végre egészen elmaradtak, s délelőtről délelőttre szóltan, mozdulatlan kuporogtam urnóm lábánál, mesterem lába előtt. Az ő beszélgetésük is mind szakadozottabb lett. Erőltetett volt s

gyakran megakadt, néha percekig tartó kínos hallgatással, melyet még kínosabbá tett a leány fuldokló köhögése. A pogácsákhoz hozzá sem nyultunk, a tokaji érintetlen csillogott a metszett pohárkákban. Napfény sem igen táncolt már be az ablakon; odakinn pelyhezett a hó s az északi szél olykor ugyancsak megrázta az ablak tábláit. Irén néha mellém kuporodott a szőnyegre s a kandalló tűzénél melengette jéghideg ujjait. A főtisztelendő pedig fölkelte a kis selyem-zsölléből s némán járt föl-alá a szobában. Olykor odaállt az ablakhoz s kinézett rajta a hideg világba. Csak akkor fordult vissza, mikor Irént elfogta a köhögés s egy pohár vizet kellett adnunk neki, hogy magához térjen. A főtisztelendő úr elmondhatatlan gyengédséggel segített felkelnie s leülnie, s ügyesen és szeliden tartotta a tálcát, míg szegény kortyonkint ivott. Reszketett a keze, mikor a poharat elvette a lánytól s még jobban reszketett, mikor meg-simogatta a drága térdekre visszahanyatló fejemet. S megint csak azt éreztem, amit nem egyszer: hogy Irén hirtelen elkapta a kezét, mikor a főtisztelendő úr simogató keze véletlenül odaért ujjaihoz. Nekem feldobbant a szívem, a főtisztelendő úr egy percre elkomorodott s hazamenet borus szemöldökkel, összeszorított ajkakkal, kis félcipőjét bokáig nyomva a hóba, lépkedett mellettem.

5

Irén kisasszony egyszer öt napig nem mutatkozott s édes anyja olyan volt, mint a fekete-fehér márványszobor, mikor megnyugtató bennünket, hogy a baj nem komoly, csak az orvos tart rá, hogy Irén ebben a hideg, szeles időben fel ne keljen. Anti úrfi kikisért bennünket a kis ajtóig, úgy kérdezte, mit izenünk a hugának s közbe a szakállából is felkapott egy pamatot s rágta, ahogy csak tudta. A doktor bácsi napok óta felém sem nézett; nem törődött vele, van-e égett cukrom; az utcán nagy beszélgetésben láttam a bácsival s mikor hozzájuk értem, elhallgattak. Én az iskolában rosszabbul feleltem, mint valaha; magyarból a főtisztelendő úr föl sem hitt, olyan világos volt, hogy úgy sem tudok semmit. Este előre kértem a vacsorámat s már hétkor lefeküdtem, hogy imádkozzam és elaludjam. De az ötödik este alig tudtam már elaludni; minduntalan fölriadtam s remegve hallgattam a téli éjszaka zugó csendjét. Reggelre elállt a havazás, a piszkos szürke felhők elvonultak; a kék levegőben mintha jégtűket csillogtatott volna a kisütő téli nap. Előadás után alig hogy hazulról elindultam, már a házunk kapujában összetalálkoztam a főtisztelendő úrral. Alázatosan köszöntem s szótlán, gyors léptekkel siettünk a Steinék portája felé.

Irén már ott ült a kandalló előtt; pirosabban, karcsubbán, mosolygóbban és ibolyaszagúabban, mint valaha. Nem a rendes ruhája volt rajta, hanem valami puha, vastag, világoskék selyem otthonka, hattyúprémes kis papucs s fehér gyapjúkendő a vállán. Felállott, hogy elénk jöjjön; én kirántottam kezem a főtisztelendő úr kezéből s odavettem magam az Irén kebelére.

Nem birtam magammal s ő megtántorodott ölelésemtől. Mögötte volt a karos szék, abba roskadt vissza s én velebuktam, fejjel az ölébe, karom a válláról, a kebelén át, lecsúsztatva a dereka köré. Fuldokolva mondtam valamit; nem tudom mit. Hallottam, hogy csitít, éreztem, hogy simogat s én hirtelen fölemelkedve, rádőltem ültében, s drága illatos fejét két kezembe szorítva, belekoccantottam fogamat a fogába, úgy szíttam, martam, csókoltam ajkát. Térdemenél éreztem a térdét, éreztem, hogy karja vállam köré fonódik, éreztem, hogy magához von, éreztem, hogy visszacsókol.

Ebben a percben valami toppant a hátam mögött. Ugyane szempillantásban durva szorítást éreztem a nyakamon; valaki galléromnál fogva rántott ki a forró selyemkarokból. A főtisztelendő úr volt; amily kicsiny, oly erős, oly felindult, oly vértől elfutott szemű. Kis, kemény parasztkezével rángatta a galléromat, majd megrázott mindenestül, úgy hörögte a képembe:

«Megőrültél, kölyök? megőrültél?!» Ez is csak egy percig tartott, mert a perc végén már ott volt Irén, s kitépve engem a kis főtisztelendő markából, odavont maga mellé. Úgy lihegett és reszketett, hogy rám kellett támaszkodnia, ki magam is alig álltam a lábamon.

Dult arccal néztek farkasszemet. De csak rövid ideig. A főtisztelendő úr hamar erőt vett magán; arca elsimult, karja lehanyatlott s csöndes megadással szólt: «Bocsánat, Irén kis-asszony, valami idegesség bánt napok óta, nem egészen tiszta a fejem». Irén is elbocsátott s mosolyogni próbált. De nem tudott. Dideregni kezdett s le kellett ülnie, majd, szájához kapva zsebkendőjét, balkezével a levegőbe kapott. Én rémulten ordítottam föl, a főtisztelendő úr odaugrott az ajtóhoz, úgy kiáltott be az ebédlőbe: «Nagyságos asszony! Anti úrfi!» Mire berohantak: a világoskék otthonka, a hattyú-prémes kis papucs, még a fehér gyapjúkendő is mind csurom vér volt.

6.

A főtisztelendő úr már délután beteget jelentett, még azon este elutazott s olyan mód helyeztette át magát egy alföldi gimnáziumba, hogy vissza sem tért butoraiért; úgy küldték mindenét utána. Irén mindössze nyolc napig volt beteg s egy szép, napos februári délelőtt temették. Én nem voltam ott temetésén; betegségét, halálát, mindent, ami az égszinkék otthonka biborra váltá után történt, hetek multán tudtam csak meg, magam is attól a perctől fogva valami idegláz forma betegségben élet s halál közt lebegve. Mikor először magamhoz tértem: első világos pillantásom a bácsira s a nénire esett, meg a nagybajuszú öreg doktorra, ki szorongva ült ágyam mellett. Kérdezősködéseimre nem igen feleltek; azt mondták aludjam s ne törődjem semmivel, csak a főtisztelendő úrról mondták meg, hogy áthelyeztette magát s már írt is a bácsinak, hogy ha a kis Pali nyárára is vidékre kíváncsoznék, küldjék le őhöz; az odavaló gimnáziumnak szép könyvtára van, főképp teljes gyűjteménye német és francia remekírókból.

A tisztás

Az öreg úr elég jól bírta még a járást s vásott kampósbotjával ügyesen hajlította ki útból a tüskés cserjéket, a szűrős fenyőgallyakat. Még a tavalyi tobozok süppedtek be lábunk alatt, ahogy az avaron át, a sűrűn is átizzó napsütésben, izzadva és lihegve igyekeztünk hegynek föl - isten tudja, miért, mikor lenn a völgyben oly szép, oly illatos, oly langyos volt a délelőtt. Az ember úgy van a természettel, mint a lányokkal: ahelyett, hogy megállítaná a pillanatot, melyben érintetlen s ismeretlen telik el lelke mosolyukkal: addig nem nyugszik, míg életükbe bele nem kerül s emléke róluk egy csomó kiábrándulás vagy lelkifurdalás.

Nem tudtam, tudta-e az öreg ur, hogy éppen ilyen okból ültem volt reggel óta a hegy tövében, egy padon, amerre a gyalogösvény egy bizonyos villa felé visz, melynek aranyozott rácsa mögül néhány nap óta egy piros napernyő s egy fehér szoknya villogott ki hébe-hóba az országútra. De való, hogy nem törődve szórakozottságommal s kelletlenségemmel, előbb odaült a nyakamra, majd meg, élve gyengeségemmel s azzal, hogy minden kimondott akarattal szemben kötelességet érzek, rávett, hogy fölmasszam vele a hegyre, melynek tetején valami korcsma vagy filegória van, gyönyörű kilátással, ami iránt én vak vagyok, friss sörrel, amit én nem iszom és női kiszolgálással, amitől undorodom. Vagy egy órája mászhattunk és vesződhettünk már s nekem az egészben egyetlen örömem a káröröm volt, hogy az öreg úr mekkorákat fúj, mint gombolja ki mellényét s mint törülgeti nagy fehér zsebkendőjével egyre szaporábban a homlokát. Közben valami dombhátra érhattünk, mert egy darabon vége volt a lejtőnek s ha a sűrűtől lehetett volna, úgy mehettünk volna tovább, mint az országúton. Én már nagyon untam a dolgot s türelmetlen gázoltam előre, nem törődve vele, hogy az ágak, amiket eltolok, mögöttem az öreg úrnak vágódhatnak képébe. Fáradt voltam és elkeseredett, mikor egyszerre ritkulni kezdett a fenyves s néhány lépés múlva szemem elé tágas rét bukkan melynek vastag füvezetét koszorúban fogta körül az erdő, szemközt vele ismét menedékesen indulva falnak, a hegy csúcsa felé.

Városi ember vagyok, nem értek füvekhez és virágokhoz s máig sem tudom megmondani, mi minden nőtt és illatozott ottan, térdig érő bujaságban, a nap tüzétől párologva. Nagy, szivárványszín legyek dongottak körül bennünket, lomha pillék lebbentek föl lábunk előtt s mi fáradtan dőltünk le, kalapunkat szemünkre húzva, hogy egy kicsit kifújjuk magunkat. Én hanyatt feküdtem, egyik lábamat átkalimpáltatva a másikon, - de alig hogy tenyeremet fejem alá csusztattam, hogy kalapom alól álmosan nézegessem a táncoló légyűrüket, menten föl kellett ülnöm, mert karom elzsibbadt, fülemben pedig keményen befelé igyekezett egypár hangya; gémberedő újjaimmal alig tudtam őket kiszedni.

Az öreg úr, ki behunyt szemmel szuszogott fektében, dűnnyögve szólt föl hozzám bajusza alól:

- Pali, tudja, hogy mi az, ahol most vagyunk?

- Mi az, hogy mi az? - kérdeztem én dühösen, mert a hangyák, az ő ismert értelmességükkel, úgy magyarázhatták beavatkozásomat, hogy én a kézelőm alatt kívánom őket a karomon fölmenetni - s szokott buzgalmukkal láttak neki vélt kötelességüknek.

- Azt mondom, hogy nézzen körül, vizsgáljon meg apróra mindent, fogja az egészet egybe s úgy mondja meg, hogy mi az, ahol most vagyunk?

A hangyákat szerencsésen elfogtam, mielőtt a legvégsőbig megfeleltek volna tisztjüknek; messze lepeckeltem őket újjaimról a fűbe, olyan erős ívben, hogy bolyukba térve, aznapról nyilván Pompeit és Herkulánomot jegyezhetek föl évkönyveikbe. Azután leszóltam az öreghez:

- Lajos bácsi, ne pukkasszon. Mondja meg mindjárt, mire akar kérdésével kilyukadni; isten bizony, mindenhez inkább van ma kedvem, mint találós mesékhez.

Az öreg úr fölült, közel hajolt hozzám s mint az összeesküvők a jelszót, úgy súgta képembe, jelentősen és diadalmasan:

- Tisztás!

- Mi az, hogy tisztás? - kérdeztem én még szórakozottabban s még idegesebben.

- Ez; az, ahol most vagyunk, az: tisztás.

Körülnéztem s nagyon ostoba képet vághattam, mert az öreg úr hangosan fölnevetett. Csakugyan: tisztás volt, noha nem tudtam, hogy az öreg úr mit lát ebben fontosat vagy különöset. Környöskörül erdő, fölöttünk ég, velünk egyszínt sík mező; valóban: ilyesmi az, ilyesminek kell annak lennie, amit tisztásnak szokás nevezni.

Az öreg úr, mintha csak homlokom mögé látott volna, folytatta gondolatomat:

- Igen, barátom, ez az a híres tisztás, amiről maga a regényekben annyit olvasott, ami előfordul akárhányszor a maga novelláiban, mindjárt a legutóbbiban is, ott, ahol az őzet riadtan állatja a tisztáson a bokorban leselkedő vadász csöve előtt. És amit alkalmasint most lát életében először, s ha én meg nem mondom, talán eszébe sem jut, hogy ez az a bizonyos tisztás, amelyről annyit írt és olvasott...

Most már magamnak is el kellett mosolyodnom. Az öregnek, mint rendesen, most is igaza volt, - annyira igaza, hogy csakugyan: életemben először akkor láttam tisztást. S abban is igaza volt, hogy novelláimban, amiket, mint sok más ifjú ember, én is elköttem s a révükön költőnek éreztem magam, akárhányszor előfordult a tisztás; hogy hőseim, vándorlás közben, gyakran tartottak pihenőt tisztásokon; hogy nem egy hősnőm, mint Bovary Emma, erdő tisztásán adta oda magát hol ennek, hol annak a Rodolphenak; s hogy valóban, éppen legutóbb őzet is néztem riadtan a tisztás közepéről a bokorban leselkedő vadász csöve elé, holott őzet csak az állatkertből ismertem, a vadász csöve elől pedig, ha még úgy tokba van is bújtatva, ma is át szoktam ülni, ahová vadász-utas nem igen ül: a nem dohányzó szakaszba. Rossz néven a suskust nem lehetett tőlem venni; ha írtam is már akkor vagy két kötet novellát, mindössze huszonegy éves voltam s mondom: városi gyerek, s a természetet nem igen ismertem egyebűn, mint a nyaralókból s a sétaterekről.

A tisztás különben annyira tisztás volt, hogy a nap pecsenyévé kezdett bennünket sütni. Fáradtak voltunk arra, hogy máris fölkerelkedjünk; beljebb húzódtunk hát a sűrűbe s éppen elhelyezkedtünk s újra ledőlünk, mikor a tisztás túlsó felén, ott, hol az erdő menedékesen futott le széléig, a bokrok mintha megmozdultak volna, egy pillanatra hol valami veresség, hol valami fehérség villant föl sötétjűnkben, s mielőtt még jól szemügyre vehettük volna, hogy ki vagy mi az: egy fiatal lyány bukkant elé a sűrűből, kipirultan küzdve át magát az ágak közt.

Szép, karcsú, szőke, fiatal teremtség volt, körülbelül tizenhétéves. Egy ugrással termett lenni a fűben, hol csukott piros napernyőjével ügyesen csapta vissza fejébe megingó kis szalma-kalapját. Fehér szoknyája, csikos vászoninge a déli világítástól egy síkban virított a térdig érő zöldben, ahogy, a piros ernyőt ellenzőnek emelve kalapja alá, kémlelve nézett körül, szemlátomást valakit keresve. Minket, a fák mögött, úgylátszik, nem vett észre; az öreg úr fekvé maradt, én pedig halkán ültem föl s öklömre támaszkodva. csöndben hajoltam előre, hogy beigyam magamba gyönyörű mozdulatait. Dobogó szívvel ismertem meg: az a fiatal leány volt, kivel negyedik napja nézzük egymást a kertjük rácsa mögül s az odavivő úton, de olyan elvonultan élhettek, hogy mind e percig nem tudtam vele megismerkedni. Most pedig, ime, itt volt, tőlem két-három ugrásnyira, és, mintha csak megrendeltem volna, ágálása közben, ahogy a fűvet szétverte maga előtt, elejtette napernyőjét.

Le sem hajolhatott érte: én már föl pattantam s két-három ugrással ott termettem nála. A neszre fölriadt s tágranyilt szemmel, fejét visszakupva, ijedten hátrált a váratlan jelenség előtt. Majd mikor látta, hogy ernyőjéért hajlok le, ő is utánakapott s guggoltunkban a homlokom erősen odavágódott a vállához. Neki meg a keze ért az enyémhez, ahogy együtt nyultunk a piros selyem után; végre is én kaparintottam meg az ernyőt s fölemelkedve, valami bocsánatkérésformát motyogva nyújtottam át neki.

Ő is fölemelkedett közben, s még mindig zavarodottan, de már egy kis huncutsággal, szintén köszönetfélét rebegett.

Ez történt, semmi több. Mert mielőtt bármi egyéb vagy több történhetett volna, váratlanul odacövekelődött közénk, akiről már egészen megfeledkeztem, az öreg úr; engemet, ki meglepetésemben tiltakozni is elfelejtettem, egyszerűen maga mögé tolt; a leányt pedig, kivel tudtomon kívül ismerős lehetett, szonika letegezte és lemagduskázta; megmagyarázta neki, hogy csak menjen hamar haza, mert valami Anna néni már nyilván igen várja, nekünk ellenben okvetetlen föl kell mennünk a filegóriához. S ezzel, még mielőtt szólhattam vagy bemutatkozhattam volna, a leány már lefelé is tartott a gyalogösvényen, mely a mi följárónknál jóval hosszabban, de szép símára irtva kigyózott le, erdőn, mezőn át a nagyvendéglőig.

Utána akartam szaladni, de az öreg lefogott. A fehér szoknya, a piros ernyő utolsót villant a lejtős út kanyarulatánál; én tiszteletlenül és méregbe gurulva rántottam ki karomat az öreg úr kezéből, ki azonban hirtelen elkomorodott s parancsoló hangon, melynek annál inkább engedelmeskednem kellett, mennél szokatlanabb és érthetlenebb volt, most már egyenesen megkövetelte, hogy felmenjek vele a filegóriához.

Mentem hát, - de én is komoran és nem leplezve haragomat. Magamban eltökéltem, hogy délután a kisleányt egyszerűen megszólítom a rácson át, az öreggel pedig most sétálok utoljára, akár hegynek föl, akár hegyről le. A sörhöz tüntetően hozzá sem nyultam, mikor végre fenn ültünk a filegóriában, a pincérleányra pedig úgy rá mordultam, hogy ijedten kotródott tovább. A kilátás helyett meg órát néztem; előbb a kis számlapon a percek számoltam, majd a nagyon az ötperceket.

Az öreg úr végre nevemen szólított. Fölnéztem rá:

- Parancsol, Lajos bácsi?

- Parancsolok, - felelte. - Tegye el az óráját.

Eltettem.

- S most feleljen kérdéseimre.

- Tessék kérdezni.

Rosszakarattal néztem rá, az öreg meg szárazon kérdett, mint valami bírósági jegyző:

- Hány éves maga, Pali?

Elgörbítettem a számat:

- Lajos bácsi tudhatja: huszonegy.

- Volt már katona?

- Nem voltam; októberban akarok berukkolni.

- Van diplomája?

- Hogy az ördögbe volna? Nem is lehet még.

- Igaz. De vagyona csak van?

- Nincs nekem egy vasam se. Apámnak van valamicskéje, de az sem sok.

- Nem sok, én is úgy tudom. Nohát hallgasson rám, fiam. Az a kisleány legfeljebb négy esztendővel fiatalabb magánál. Apátlan, anyátlan, vagyontalan árva, ki kegyelemkenyéren él valami távoli atyafiságomnál, akik különben neki is rokonai s igen jóra való népek, ők is, a gyerekeik is, és nem igen éreztetik a leánynyal, hogy nem sokkal több köztük nevelőnőnél vagy, mondjuk, társalkodónőnél. Ahogy ez a leány maga előtt megállt, ott a tisztáson, mikor bennünket meglátott: ha maga nem érezné, én megmondhatom: ez a leány ki van szolgáltatva magának; ki volt szolgáltatva első perctől fogva, mióta maga a kerítésüknél leskelődni kezdett; ki van szolgáltatva most is, mint - hogy' is mondja maga a novellájában: mint az őz, mely a tisztáson riadtan áll meg a bokorban leselkedő vadász csöve előtt...

Az öreg úr hangja itt annyira gúnyos lett, hogy elpirultam s félbeszakítottam:

- A novelláimat ne bántsa, Lajos bácsi. A hasonlat kopott, azt elismerem, de én sohasem ígértem senkinek, hogy a hasonlataim újak lesznek.

Az öreg úr bólintott a fejével:

- A novelláit nem bánom, fiam s hogy a hasonlat kopott, az nem volna baj. Igaz, hogy az ember nem gondol hallatára semmit; elmegy a füle mellett, mint a gyereksírás, mikor áthajtatunk a falun. De nem furcsa, hogy mi jó és tisztességes emberek, kiknek talán magunknak is vannak gyermekeink, nem is gondolunk rá, hogy micsoda fájdalmat, betegséget vagy szomorúságot érezhet az a gyermek, akitől a sírás ered? Mondja, fiam: átértett-e már valamit abból, amit olvasott vagy megírt? Ne tiltakozzék és ne adja a megbántottat - teszem: gondol-e amellet valamit, mikor ír vagy olvas: éppen a tisztásról, éppen az őzről, éppen a vadászról, ki ott leselkedik a megriadt, az ártatlan, a senkinek sem vétett árva istenteremtésére? Gondolt-e, érezt-e valamit, mikor száz életrajzban olvasott ifjú Goethekről, kik kék kabátban és sárga nadrágban lovagolnak tova hajnalban a csöndes paplakokból, hol karcsú, szőke, magukkal tehetetlen Friderikák sírják ki a szemüket utánuk? Kisírják a szemüket - micsoda közhely ez is és általában: mennyi közhely, mennyi kopott szó - s mennyi könnypaták és vérfolyó mosta ezeket, mint a kavicsot, ilyen kopottá, ilyen simává, ilyen életlenné! Novellák és életrajzok, őzek és tisztások - milyen semmitmondók az olyannak, milyen semmit nem gondoltatók az olyannal, aki még nem élt át novellát, akinek még nincs története, aki még nem látott tisztást, aki még nem ölt őzet. De én, fiam, én, akit itt lát: ép már öltem; rám már rám emelte szemét, könnyes, halódó, szemrehányó szemét akárhány megsebzett őz, kire férfias mulatságból állottam lesbe s mézárósnak éreztem magam, mikor előttem vonaglott! Én már átéltem, a magam s a mások eleven és érzékeny bőrén tapasztaltam ki nem két, hanem negyvenkét kötet lehetőséget, - s ahogy mint író kitanítottam magát, fiam, arra, hogy ne írjon le olyan szót, melyre csak olvasmányából emlékszik s a maga eszével még nem gondolta végig: most mint embert figyelmeztetem, - nem mint annak a leánynak atyafia, aki tartozik gondját viselni, nem mint magának régi jó embere, ki magát gyerekkora óta tartja szemmel: mint öreg ember, figyelmeztetem magát, fiatal embert: százszor gondolja meg, mielőtt olyasmibe szédül, amit könyvekben unottan lapoz át, de amin az élet, a maga lelkiismerete s a mások sorsa nem ugrik át egyre-kettőre! Most pedig, ha úgy tetszik, mehetünk!

Ezzel fölszedelőzködött és fizetett; begombolta mellényét, zsebébe gyömöszölte zsebkendőjét s többet rám se nézve, felindultan tartott lefelé az úton.

Nem próbáltam megállítani, nem próbáltam megszólítani sem; nem igen tudtam volna mit mondani neki. Mint legtöbb ilyen szépen kimódolt s gyakori prédikációjában, a mostaniban is éreztem valami igazságot, - de egy és más fojtogatta az én torkomat is. Magam is fölkerekedtem, s mialatt ő botját a földhöz ütögetve, nagy kopogva ment előre, én, mint akinek orrávére eleredt, némán, lehorgasztott fővel bandukoltam utána.

A déli forráság körülfogott bennünket s ahogy az árnyékos úton lejjebb-lejjebb jutottunk: mintha a gőzfürdő medencéjébe ereszkedtünk volna le. Így mentünk lefelé vagy egy félórát, lassan, szóval eleven istenteremtésével nem találkozva, legfeljebb ha egy-egy mókus futott fel jöttünkre a barna fatörzseken, ijedten nézve utánunk a tügallyak közül. S barna lepkék is ereszkedtek olykor elénk - én mindinkább sarkára hágtam öreg barátomnak s éppen utólértem, mikor kiszélesedett az út, széjjelszaladt a fenyves, az árnyék is kettévonult - s izzó napsütésben ismét rétségre értünk, melyen térdig ért a fű, égig szállt az illat s környöskörül, lejtőben, hallgatag állták körül az erdő sudárfái. Nem kellett már, hogy az öreg úr figyelmeztessen rá: magamtól is észrevettem, hogy leértünk a tisztásra.

Megálltam, megnéztem órát, - volt még egy óra ráérő időnk. Végigvettem magam a fűben, majd, mikor a nap nagyon is rám tűzött, bevonultam az árnyékba. Fiatal szívem csordultig eltelt keserűséggel, s mikor öreg barátom visszafordult s leereszkedett mellém s megint magamon éreztem okos, jóságos, apai tekintetét, mely oly érdektelen szeretettel virrasztott évek óta ifjú pályafutásom vergődései felett: szememet elfutotta a könny s mellemet megrázta a zokogás, mialatt öreg kezét visszaszorongattam.

Egyszerre csak: mintha a tisztás tulsó felén, a sűrűben megmozdult volna valami. A bokrok hullámzani kezdtek, - hol valami veresség, hol valami fehérség villant föl sötétjükben, - s mielőtt még jól szemügyre vehettem volna, ki vagy mi az: Magduska, az én szép, szőke, karcsú özikém bukkant elé a sűrűből, kipirultan küzdve át magát az ágak között.

Egy kicsit gyűrött volt, egy kicsit kócos, s ernyőjét összeszorított ölébe fogva, két kezével ügyesen tűzte meg hátul a kontyát. Majd lehajolva, az ernyővel lesimogatta szoknyáját s a piros selyemből kihalászva zsebkendőjét, pihegve nyomogatta arcához s homlokához. Közben visszafordult a sűrű felé, mely újra meghullámzott s mintha valaki jött volna benne. Úgy is volt; az ágak ketté váltak; egy karcsú barna férfi ugrott ki közülök, s magához szorítva a leányt, nevetve csókolgatta szemét, száját, fülét és halántékát.

Csinos, napsütötte, nyulánk ember volt, mondom; kék zeke volt rajta és sárgás-fehér tennisz-nadrág, melyen itt-ott egy-egy száraz fenyőtű barnált odatapadva. Különben a fürdőorvos volt, nő, két gyermek apja, s híres kegyeltje az asszony népnek. A leány ijedten nézett körül, de mikor senkit sem látott, ő is visszanevetett rá s visszacsókolta. Lajos bácsi föl akart ugrani, kiabálni akart, de én vaserővel nyomtam vissza ültébe s rátapasztottam tenyerem a szájára.

A leány kibontakozott a férfi öleléséből s újra rendbeszedte magát. Közben elkomolyodva szólt a doktorhoz:

- Higyje meg, ez nem jó hely. Mondom: úgy kellett tennem, mintha lemennék, s leskelődnöm kellett, míg végre tovább mentek.

A doktor megnyugtatta, hogy majd találnak jobb helyet, azután ő is begombolta kabátját, rántott egyet magán, s kalapját legényesen félszemére húzta. Így mentek el együtt, s nemsókára együtt buktak szemünk elől: a lábuk, a derekuk, végre a kalapjuk is, az ösvény sötétjébe.

Eleresztettem az öreg urat, - ő tanácstalan meredt maga elé. Előráncigálta zsebkendőjét s törülgette homlokát, majd a zsebkendőjét visszagyűrve zsebébe, elkezdte vakargatni orrát, egyenletesen, feszült figyelemmel. Én előszedtem a kis pipámat, megtömtem, meggyújtottam s parazsát lenyomkodva, bodros füstöt eregettem a tikkasztó levegőbe. Szívárványszín legyek dongtak bennünket körül; lomha lepkék lebegtek a pamatos virágokon; az égen fehéren ízzott egypár apró felhő, s a lég gyűrűi gömbölyögve szálltak föl a magasba. Jól szemügyre vettem mindent: környöskörül erdő, fölöttem ég, velem egyszint sík mező - ez az a tisztás, amiről az ember annyit olvas a regényekben.

Ki maga?

Hangulat

Még csak nem is unatkoztam - inkább: jó volt, mint a kacsának a vízben, elpacskolnom a beszédben, a mozgásban, a nagy vacsora utolsó hullámzásaiban, ahogy asztalbontás után átvándoroltunk dohányzóba, hallba, temetkező borszékekbe, könyöklő kandallókra. És semmi, igazán semmi nem vont hozzá, hogy megszólítsam, ahogy másodmagával, egy barátnőjével összeölelkezve állt a zongora végénél, karcsu lustaságban s üde fel nem tűnésben. Éppen csak azt a négyórás kis regényt kerestem, amit gyakorlottabb ember éjfélről hajnalig mindig biztosít magának, ahol az a valakije nincs ott, kivel igazi regénye van. Az ember öreg, árva és senki az emberek közt, ha nincs kivel összetartozzék, aki az ő számára közönség, melynek számára ő művész lehet, akivel idegen fejeken át a szemükkel megkeressék egymást, akivel jó külön összebújni, akitől rossz elszakadni, akivel saját ábécéjük fejlődik, ha harmadik is közéjük üti orrát. Ki maga? kérdeztem tőle. Nem hogy a nevét mondja meg: azt tudom. De én nem a nevére vagyok kíváncsi, hanem magára. Azaz hogy: kíváncsi - eddig a percig nem voltam kíváncsi. De most vagyok. Ki maga, kérem?

Semmi olyat nem mondott, amit más ne mondhatott volna. Sehogy úgy nem mosolygott, ahogy más ne kedveskedhetett volna. A foga csillogott, a szeme szivárványlott - de ezt más is tudja. Egyáltalában: más is tud asszony lenni, kérem. Legfeljebb nem ily centripetális mozdulatokkal.

Ezt meg kell magyaráznom, nem illik homályosnak lenni - szeretem a kristálytisza írókat, mert nem kell olyan veszettül odafigyelni olvasásuk közben. Centripetális mozdulatok: ez azt jelenti, hogy mozdulatai nem terjeszkedő mozdulatok. Nem helyfoglaló mozdulatok, nem kitudó mozdulatok, nem bezsebelő, nem átdöfő, nem víz felett maradó mozdulatok. Hanem, inkább, visszavonuló mozdulatok. Magamnak ugyan nem vagyok elég, mondják ezek a mozdulatok, mert senki nem elég magának, de nem akarok másnak terhére lenni, és, talán, hozzáérni sem akarok mindenkire és én hozzám se érjen senki... Két könyöke újra meg újra derekához szorul, amitől két alsó karja felfelé gyengén hajlik el tőle, mint a sástól a levele, s csuklója legörbül, kezeháta ernyő s ujjai virágszirmok. Az ember a fejét szeretné aláilleszteni s szemeháját odaéretni hűvös ujjavégéhez. Ezek a centripetális mozdulatok.

S még valamit meg kell magyaráznom. A japán ember úgy issza a teát, hogy csészéje fületlen s szájjal felfelé tatógó porcellánsüveg, s két kezét tenyere tövében összeéreti, e fölött tölcserformában szétgörbíti, s e tölcserben emeli szájához a teás csészét, így, könyökét magához szorítva. Olyan mozdulat ez, aminővel istennők tartják a gyümölcsös tálát. Isteni és gyümölcsös mozdulat. Centripetális mozdulat. S a kígyóbüvölés is centripetális mozdulat, s ahogy az égi kő beletüzesedik a tengerbe, az is centripetális mozdulat. Szépek a centripetális mozdulatok. És arról van szó, hogy kicsoda maga - kérdeztem.

S a kacsorrú cipők is szépek. S szépek a gyengehúsú harisnyák - furcsa a kacsorrú cipő és szokatlan, mert négy éve már, hogy divatja mult, de nem nehéz visszaszokni hozzá, s ha kis üveg-gyémánt csatt van orrtul a kivágásánál, az igen kedves. Nem mondhatnám, hogy kifogásom volna a kacsorrú cipők ellen, s az nem baj, ha valakinek a haja kétszínű, s ha fölülről esik rá a fény, ott vörös. Az nem baj, s az sem baj, ha gyengén kócos s a haja vége kiszabadulóban nyelvel a hajtúje alól, s az emberben apai érzés támad, hogy szeretné tenyérrel lágyan és gyengéden visszanyomni a hajtút. Az apai érzés gyöngéd, zsongó, ringató érzés, eltelő érzés, lágy zubogással emelkedő érzés, mint ahogy a langyos muskotály aszú emelkedik borostyánszínnel a kristálypohárban. Az apai érzés olyan érzés, mint, hogy messze példát ne mondjak, a szerelem. Mindenesetre: ölelő érzés, ölbevonó érzés, szájukat egy drága fejen

legeltető érzés, orrukat, szemüket lágy hajba temető érzés. A szemüket azért kell eltemetni, mert nem bírják tovább a sajogva gyönyörködő nézést, a beivó és mozdulatot mozdulat után híven követő nézést, mint ahogy a kis gyerek az ablak üvegén vonásról-vonásra utána rajzolja a papirosára átlátszódo képet. Azt hiszem, ezt meg lehet érteni, egészen világosan megmondtam.

S tulajdonképp nem az teszi, hogy az ilyen estének nem lesz - mert lehet, hogy nem lesz - holnapja. Látja kérem, ha, kezét csókolom, most meg méltóztatnék halni, abban semmi sem volna. De, hogy maga lesz és él, s e mostani perctől fogva mind ameddig él és van: mindig és minden pillanatban él és lesz, és él és lesz az alatt is, mialatt az én számomra nem él és nincs - s én nem látom s nem vagyok közelében, s nem az én kigondolásom, nem az én legbelsőbb gyönyörködésemnek s meghatottságomnak kitükröződése, és más is tudja magát, nemcsak én: az, higgye meg: természetellenes és elviselhetetlen. Elviselhetetlen, higgye meg: ez nem túlzás, én nem is szeretem a túlzást, mert szeretem pontosan és tudományosan meghatározni a dolgokat. De elviselhetetlen.

Ez különben mellékes - a fő az, hogy ki maga, kedves, okos, közel? Úgy értem, hogy: milyen képe van a világról? S nem történt-e még meg magával, hogy valakivel megismerkedett, s attól a perctől fogva más képe van a világról? Nézze: jól értsen meg: nem azt mondtam, hogy jobb vagy szebb képe, csak: teljesebb és, mindenesetre, más képe. Én egyszer Amerikában jártam, csak néhány hétig voltam ott, nem ismerem - mert hogy' lehetne egy világot kiismerni hat hét alatt? - s nem szeretem, inkább: utálok. De: azóta más képem van a világról. Nem jobb, nem szebb, csak: más. Mondja, kérem: nincs más képe a világról: tegnap óta vagy ma este óta vagy egy félóra óta? Nem: jobb vagy szebb, csak: más? Azt hiszem: kell, hogy legyen. Úgy képzelem, hogy akivel megismerkedünk, aki kitarakozik előttünk, akiből egy találkozás kivált ezer sokféleséget, amiről maga sem tudta, hogy megvan benne s álmétkodva látja kivirágzani két kacsorru cipőtől s néhány centripetális mozdulattól azt az üresre rombolt telket, aki ő: hogy ezek az új adalékok beülnek az idegzetbe, egyszer s mindenkorra, s belevegyülnek léleketünkbe, tekintetünkbe és látásunkba, s azontúl egyszer s mindenkorra más képünk van a világról. Legyen más képe a világról, kérem.

Táncolni szép, sőt istentisztelet. Táncolni lehet azzal a férfival, akivel táncolnak, de annak a férfinak számára is, aki nézi. Lehet szeretni és felgyülni annak számára, aki nézi. Lehet szeretni és akarni valakin keresztül, akit szeretünk és akarunk. Sok mindent lehet, belátom. De együtt lenni is jó s néha jobb volna hegy tetején lenni együtt, hol csak kettőnek van hely s az is csak úgy, ha összetapadnak álltukban s egymásra szorulnak s nincs más a világon, mint lábtul szikla, fejtül ég, köröskörül tejköd s az orruk cimpájában forróság. Ez a legjobb.

S nem rossz, nem rossz, nem rossz, csak furcsa, hogy mennyire fáj: nem találkozni többé. Hiába járni, kelni, kutatni, címet kitudni, utcáján átkocsizni, másoktól hallani róla, másokkal beszélni róla s gondolni, gondolni, gondolni rá és nem találkozni vele. Nem rossz, csak furcsa, hogy mennyire fejrázatóan nehéz. S mennyire lélekdagasztóan. Nem találkozni: zsilip, melytől az ár nem folyhatik le, hanem duzzadva emelkedik a kőpartok között s emeli hátán a kis mótórost, amiben jó volna együtt ülni és teát főzni, vízipók hamarságával átszaladva a tengeren, menve hűvös sziget felé, hol piroskötényes és facipős szőke parasztasszonyok a kezükhátát húzzák végig az orruk alatt, ha meg akarják törülni. S gyenge hollandus kávé inni hozzá, a kékcseresepes takaréktűzhelyről, s kitopogni lábukból a zsibbadtságot...

S csak azért szeretném látni, hogy megkérdezzem: ki maga? Ki maga, kedves, ki maga, azzal, hogy: van, ki maga, drága fiatal teremtése a jó istennek, ki maga, hogy rá kell gondolnom, mikor nincsen is hozzá közöm, s úgy, olyan melegen, olyan odagondolóan, mintha közöm volna hozzá?

Márciusi sör

Rosszul ment nekem, mint a boltosok mondják. S nyomorúságomat nevelte a szégyen, hogy ennyire lelkemre veszem.

Hogy mi bajom volt? Édes istenem: semmi. Rájöttem, hogy más férfi is van a világon, nemcsak én.

Ezen persze könnyű nevetni. S azt mondani: ezt csak mindenki tudhatja! Valójában azonban: tudni - az semmi. Azt is tudom, hogy minden ember halandó. De azért egészen másképp tudom, mikor éppen csak hogy elugorhattam az automobil elől. S fölülrá: az elől, hogy más férfi is van a világon, még csak el sem ugorhattam. Két drága szemcsillagot látok, a szemem láttára, szemszöglettől szemszögletig utána úszni valakinek, aki nem én vagyok. S az én szememnek megértően kell rátekinteni s még ezzel is elébb kivárni, míg a magát elárult szempár riadt kötelességtudással visszafordul hozzám. Riadtan s egyben kémlelően, hogy nem vettem-e észre semmit. S az egészben ez a legutálatosabb.

Irtózatossá vált a kedvem. A kis eset délután történt, a Dunasoron, most pedig már éjfél körül lehetett, ahogy még mindig kopogva jártam a fekete belvárosi utcákat. Úgy lépkedtem, mint valami árúház mozgójárdáján; a világ minduntalan kiszaladt a lábam alól. Sötét volt, a lámpások sárgaságba esve bámészkodtak bele a kora tavaszi fülledetségbe. S nekem pontosan olyan volt az érzésem, mint egy télikabáté, amelyikre hirtelen rásüt a márciusi nap, s aki egész télen át büszkén hitte magáról, hogy fekete, most egyszerre kiderül róla, hogy zöld. Egy hatost nem adtam volna magamért, ha handlé lettem volna.

Elfoglalva külömben csakis a nyeldekölmmel voltam. Úgy éreztem, hogy vagy lenyelem vagy nem nyelem le, de valami nagy dolognak kell vele történni. A fejem egészen üres volt, néha azonban mintha a nagy Adria hullámzott s forró homokostul benne tüzelt volna, - még könnyökön is ott éreztem a támaszkodást, ahogy a fövényen egy pirosbóbitás, dörgölköző, szőke macskafej huncutul beleágyazkodik a karom hajlásába. De nyomban rá megint a szemét láttam s úgy láttam, ahogy engem néz - s mint a visszatérő hideglelés, ez a kép hirtelen megrázott s utána kiült homlokomon a hideg verejték.

Ám végre is rá kellett magamat szánnom, hogy elmenjek vacsorálni. Egy sörkocsmában világosságot láttam, bementem. Egpár asztalnál még ültek is. A világosság jól esett, az emberek jól estek, még a sörszag is jól esett. Egy kicsit elzsibbadt: a fejem, a lábam, a lelkem is, mikor leültem. Lehunytam a szemem s mire végigsimítottam a homlokom és felnéztem, nyugodtabban nézhettem körül.

A szemközti asztalnál hárman ültek. Az asszony - szép, szőke teremtés, piros szalmakalapja mint a fejkendő kötötte le még a fülét is, csak két hamvas hajcsíkja szorult ki alóla - mondom, az asszony ült az asztalfőn, a fal mellett, a tükör alatt; balkézt tőle az ura, egy jelentéktelen, de elég jóformájú ember, jobbkézt pedig egy csinos fiú, akihez valami köze lehetett s kivel a képviselőházból ismerjük egymást.

Odaköszöntem, a fiú visszaköszönt - de éppen csak arra a percre vette le szemét az asszonyról. Kedves is volt a menyecske, ahogy ivott. Fekete, édes tavaszi sört - de kortyonkint s fejét hátraszegve, mint a kis libák, az ura korsójából, s minden korty előtt és után hozzádörgölgette a korsót az abroszhoz, német szokás szerint. Álltól mellecsontjáig a nyakát, kis ujja hegyétől könyökéig a karját gyönyörűség lett volna apró csókokkal végig pontozni.

A fiú gondolatban meg is tehetette - szinte csücsörítette rá a száját. De aztán összeszedte magát s elkezdett elmondani valami furcsa történetet, ami egy fiatal gróffal esett meg, kivel együtt

voltak vadászaton, - öt óra délután volt, mikor visszatértek a kastélyba, az öreg grófné kikocsizott... és így tovább és így tovább... a menyecske mosolyogva hallgatta, olykor egy-egy kérdéssel tüzelte is, a fiú mindjobban belemerült az előadásba és fűzte, toldotta, mozdulatokkal kísérte s a szeme csillogott bele - mikor egyszerre csak torkán akadt a szó, leesett az álla, s a hirtelen támadt kínos csendben a menyecske riadtan nézett elvörösödő képébe.

Mi történt? Semmi, igazán semmi, én vagyok a megmondhatója, hogy semmi. Mindössze annyi, hogy egy kicsit rajta felejtettem a szememet én is a szép szomszédasszonyon; a korsó sörömet, amit a fiú frissen tett elém, észrevétlen, nyilván akaratlan is megemeltem s talpával az asztal lapjához ütöttem - a szép teremtés pedig (áldja meg érte a jó isten!) önkéntelen elmosolyodott, önkéntelen visszakoccintott s önkéntelen visszanézett, egy szempillantásra.

Ennyi volt az egész - s a jó fiúnak ezért igazán nem kellett volna így kikelnie magából. Pedig rettentően odáig volt; egész többi este egy szavát sem lehetett venni. Én mosolyogva néztem - mint a gyereket nézi a meglett ember. Éreztem, hogy a világon vagyok, s igen-igen természetesnek találtam. S furcsa volt ez a csinos fiú, ki elképpedt s mint valami újságon esett azon kétségbe, hogy más férfi is van a világon, nemcsak ő.

Éjféli mise

A dada is elkéredzkedett éjféli misére s nem igen lehetett el nem eresztetni. A baba már nagy legény, hatodfél hónapos; két-három óra hosszát nappal is elmarad, az éjszakát meg, noha alighanem fogzik, rendszeren hajnalig átaluszsza. Csakugyan, tíz óratájt belakott, s úgy elaludt, mint a tej. Isten vele, dada, imádkozzon a Szűz Anyához, hogy járjon közbe az ő Szent Fiánál a maga kis Ilonkájáért is. De a mi kis fiunkról meg ne feledkezzék, félkettőre itthon legyen.

A lámpa csapját lecsattantottam, a hálószobára sötétség borult. Csönd is; a villamosnak is karácsonya van ma; társzekerek robogása sem ingatja meg a roppant bérkaszárnnyát. Harmadmagammal vagyok itthon; ha a babát nem veszem egész emberszámba: csak harmadfélmagammal. Jobbkézt, balkézt halk pihegés hat a fülemben; két gyenge, bizakodó teremtés, kik közt én vagyok az erős. Az erős, a hatalmas; a bizonyosság és az oltalom. S ez az erő s ez a bizonyosság megint álmatlan forog fekvőhelyén, mint annyi hosszú éjszakán. S mint mindig, ha a sötétség s a magánosság ráborul, most is mellen ragadja saját magát: vajjon igazán vagyok-e, igazán én vagyok-e én? vajjon nem káprázat-e az egész valóság?

... Ki tudja megmondani, hogy nagyvárosban a harangszó mikor üti meg fülét? Pusztán, Dunán, az órámon kémlelhetem, hogy menten meghallom, azon konduló percében. Velencében is, a csönd birodalmában, nem kell, mint a virágáros lyánynak, tolakodnia, hogy észrevegyem. Itthon azonban, a neszek városában napok telnek bele, hogy egyszerre eszembe jut: négy napja nem hallottam harangozni. Megesik, hogy, mint a gyerek az árvizet, csak akkor veszem észre, mikor kis teknőmben már ott ringok a hátán. Néha, déli munka közben, a nagyharang mély G-szava az ablak felől hirtelen zudul rám, mint az aranyfürdő; ha hátravetem magam a székben s szemem lehunyom: világosan látom megolvadt ércszínét, még forróságát is érzem arcomon s kezem fején. Most is, éjfél körül, egyszerre elteli a hálószobát, mint a pásztortűzön melegedett holdsugár. Ezüstösen, de langyosan - azt hiszem, éppen elszundítottam volna.

Erről immár szó sem lehet. Bandi legyen a nevem, ha nem a kis legény neszez. Az, az... most már bizonyos, hogy ébren van. Gügyög egyet-egyet, majd öblöget, mint mosogatáskor a borosüveg. Végre határozottan elkezd trombitálni, akár a fia elefánt. Nem sír, mert egyelőre nem tudhatja, lesz-e szükség erre a legvégsőbb tromfra. Azonban mindenesetre jelenti, hogy ő: van, és semmiképpen sem elhanyagolható személyiség.

A sötétben is önkéntelen elmosolyodom. Lehet, hogy a világ csak káprázat, lehet, hogy még lehetőség sincs a dolgokban - de hogy ez a kis betyár van és megvan: az bizonyos, mint a kétszerkettő. Elismerem, hogy ez barbár és tudománytalan bizonyíték, mint volt az ó-kori bölcsé, ki az ő egyik társa abbeli állítását, hogy: mozgás pedig nincsen, azzal cáfolta meg, hogy föl-alá kezdett sétálni a szobájában. Bizonyos, hogy mind e kategóriák csak hivságok; nem a világ különbségei, csak a mi véges eszünké. Valóigaz, hogy még a férfi s a nő közt való különbség itt csak jelentéktelen árnyalat a természetben, s igaza volt az egyszeri orvosnak, ki mikor fiút jóslt s az elbusult apa néma szemrehányásul kislyányt kalimpáltatott előtte, vidáman dörgölte a kezét: látja, nem is tévedtem olyan túlságosan!... Mindazonáltal: ebben az éjféli percben nagyon jó volna, ha ez a kategória némiképpen akaratomtól is függene. Ha, például, ezt a kis gazembert most megszoptathatnám, öt perc múlva elaludna, s nem trombitálná föl a világegyetemet.

De ne legyünk igazságtalanok. Ez a kis lélek voltaképp szintén nem akar egyebet, mint az ő kis kétségei eloszlatását. A sötétség az ő számára is tele van bizonytalansággal, támaszték-talan kapkodással s zuhanásos örvényekkel, s szívét elfogja a tudatosság átka: a félelem. Mikor fölcattantom a lámpást: az ágyacskája ércsorompója mögül hirtelen a fényes körte felé

fordul, s hogy föltápáskodom s benyulok a mellénykéjéhez: a szíve még vadul lüktet, az orrocskáján még legördül egy könyecsepp, de a szája tátva s a szeme tágra nyitva mered a megnyugtató világosság felé. Halkan megfogom kis selyemhernyó újjait és suttogva szólítom. Rámnéz és nevet. Hangtalan, fogatlan, bután és enivalóan. Megismert és szeret.

Hogy úgy mondjam: lábujjhegyen nézek vissza az édes anyjára. Szegényke, nem szeretném, ha fölébredne; mióta ez a kis legény megvan: úgyis oly nehezen találja meg az álmát. Most is a szája csücsörítésén látom, hogy az ő kis emberéről álmodik. Kékes fekete haja, mint a futtatott aczél, egypár tömött fürttel mintha belefogódzanék a homloka vajszín márványába. Okosak a szobrázok, kik most megint mindenféle márványból, ércből s kristályból rakják össze a szobraikat. Lefőzik vele a természetet. A kis fiú különben nem anyjára ütött; tisztára az én tömpeorru szőke kozák-fajtám.

Főlkapom a nagy kabátom, a legénykét óvatosan kiemelem a rács mögül, s vigyázva szököm át vele az ebédlőbe. A hálószoba lámpáját leborítottam, az ebédlőt felcsavarom. A kályha még meleg, a kis fiú a megszokás gépiességével húzódik meg a félkaromban. Egymáshoz tanultak: ő is, a balkarom is. Térdig meztelen lábacskaival, az ő furcsa pelenkanadrágjában, mint egy kis fehér bosnyákember, úgy ül bele a könyököm hajlásába, fejecskejét meg a hónom körül nyugtatja. A kabátom felső gombjai egyenként jó ismerősei; eljátszogat velük, beljük fogódzik, a szivarzseb meg éppen két kézre való kapaszkodó létra. Hogy a bal hónalját is megfogom, teljes biztonsággal néz körül a rengeteg szobában. A dada, ha látná, bizony féltékeny volna rá. A Jézuska sem ülhetett különben karon, mint ez a kis pogány az ő hitetlen apja karjában.

Pedig a harangszó elült, a mise már megkezdődhetett. Ahogy ezt az elérzékenyítően meleg kis állatot itt tartom a karomban, s a feje szőke pihéje langyosan illatoz az orromba, hosszú lépésekkel elgondolkozva járok föl-alá a szobában. Hogy miket gondolok, az a kettőnk titka: a jó istené meg az enyém. Természetesen: az én jó istenemé, ki éppúgy kialakul minden egyes ember körül, mint a sorsa, az élete, a pályafutása, hű lenyomatául az ő egyéniségének. Az élet egyforma, épp úgy, mint a hogy a világ egy és egyforma; mint a kalapos halcsontpálcás mértékvevőjében: a világegyetem erői egyforma erővel s nyomással hatolnak mindnyájunk felé, s az életünk kalapellipszise csak azért különbözik, mert a koponyánk formája sem egyforma. A gödrökbe behatol a sors, a dombokon megakad, a fogyatkozásokon úrrá válik, a keménységekhez hozzásimul. Az isten tartson meg, te kis ember, s ne legyen okod megbánni, hogy olyannak születél, amilyen vagy.

Azonban: a kis ember fészkelődik. Elkapja a hüvelykujjamat, s hatalmas erővel elkezd szopni. Teringettét, ezt a szívást ismerem; az életem legrettenetesebb negyvennyolc órájára emlékeztet, mikor az első dajkájának hirtelen elapadt a teje, s a kis teremtés ordítóva fonnyadozott, a szemem láttára, tehetetlen karjaim között. Akkor is így elkapta az újjamat, az orromat, még a hajamat is. Nincs benne kétség: a kis gyerek éhes. Főlnézek az órára: teremtő isten, nincs több egyfertály egynél. Egy óra okvetlen betelik, míg a dada itthon lesz. Csak hallgattam volna a doktorra, ki egyre biztat, hogy etessük már; a gyerek erős, megkívánja. A dajkája hallani sem akar erről; védelmezi, mint a nőstény tigris. Féltékeny az ételre, mely az ő tejét fölöslegessé teheti - ezt az áldott, édes, becsületes, önfeláldozó tejet, melyen a mi kis emberünk rózsaszínre hízott, míg az ő kis Ilonkáját majd elpusztította a hasmenés meg a kanyaró, a nagy-kátai parasztasszonynál. Jó, hogy végre rászánta magát, s a kis lányt haza adta Somogyba, ahova most fáradhatatlan küldi az égszín-kék meg a rózsaszín köntöskéket, s ahonnan hétről-hétre kapja a biztató levelező-kártyákat: édes anyám, ha látna, bizony meg nem ismerne; két fogacska van már, reggelire megeszem egy tojást, s nagyanyámnak egy perc nyugsága sincs tőlem... A lelkiismeretem nem adja száz forintért, hogy így fordult; nem szégyenlem: a könnyem kicsordult, mikor a kis Ilonkát lefogyva, egész testében kipálottan,

halálnak szánva láttam. A feleségem is szinte bűnösnek érezte magát; nem egyszer megles-tem, mikor azt hitte, maga van, amint a tükör előtt elkeseredve gombolkozott ki-be, kétségbe-esve, hogy mért nem tudja ő az ő kis báránkját szoptatni. De hát nem tudja, mit tegyen: a jó isten, aki mindent tud, bizonyára ezt is tudja és számba veszi... Mindez azonban mellékes, a fő az, a főbaj, hogy a kis ember éhes - sőt, most jut eszembe, ma korán vacsoráltunk, hogy korán elmosogathassanak - akármi legyenek, ha az édes apja is nem éhes.

Hát hiszen ezen, már mint az édes apján, könnyű segíteni. A pohárszéken, borító alatt, ott még egy fél nyúlgerinc, továbbá, üveg alatt, birkasajt, ezenfelül málé, befőtt gyümölcs, kovászos uborka, fehér kalács és fekete kenyér: mind csupa kedves hazai küldemény. Tej ellenben, úgy emlékszem, nincs az egész házban: mind felfőzték a dadának tejbekásának. Ez az ő legked-vesebb étele; gazember, aki sajnálja tőle. Teát főztek? Félek, a gyerek be nem veszi; van esze hozzá, hogy az a híg csicsóka-lé, ami őnéki szabad, viszont ne ízleljen néki. Vízrel próbál-kozzam? Megpróbálom; megborzog tőle s kiköpi. Az isten éltesse, apja fajtája; ahány ízig ismerem magunkat, senki fajtám nem állhatta a vizet. De a kis ember mind határozotabban kapkod a pohár után; kapkod a kanál, villa, tányér, minden után, amiről az éhség sugallta hirtelen okossággal egyszerre megsejti, hogy valamimód összefügg a jólakással. Ej no, a gyerek már erős: a doktor is megengedte; félkézrel lefejték egy jó falatot a nyúlgerincről, szájamba kapom s a villát letéve, két ujjammal letépek néhány rostot az olvatag gyenge húsból s inkább bekenem, mint beteszem a szájába.

A kis ember megint összerezzen. A hús savanyú, sós, kásás: mind csupa idegen íz és tapaszta-lat. Egy ideig vár, kémlél - majd hirtelen elhatározással beszítja a két ajkát s mohó örömmel majszolja róla az ételt. Hátha tévedek? Mégegyszer megpróbálom. Most már nem is haboz: menten majszolni kezd, komoly, elfoglalt arckifejezéssel, szakasztott, mintha szopna. Mikor harmadszorra én habozom, adjak-e még neki, ő maga nyúl le a tálba s gyámoltalan ujjacskáit izgatottan géمبرgeti a síkos húson.

Teremtőm, a kis fiam húst evett; ebben a percben lenyelt egy pici gombolyag izmot és ideget, mely néhány napja még élt, érezett s félt, félt, félt mint ő a setétben. S hogy' fölcsillan belé a szeme! Hogy' kap a többi után! Hogy' nyalogatja utána szinte kérődzve, a száját, egyszerre maga elé meredve s a karját kilökdösve, mintha zsákmányt keresne! A kis szopós állatból gyilkos állat lett, ebben a szempillantásban, a saját édes szülője tanítja rá, szoktatja, bele-neveli; a húst valósággal belerágja a szájába, a testök melegsége egybepárállik, állati éhségük egy lüktetésbe szakad s együtt nyúlnak mohón, szimatolva, fogcsattogtatva az áldozat után... Fogcsattogtatva: ezen megint el kell mosolyodnom: szegénykémnek még egy fogacskája sincs.

De lesz, mint nékem - s a pohárszék mellé odalökdösve a karosszékem, leülök vele s figyelem az arcát. Gügyög és ehetnék, és úgy hasonlít hozzám, mintha magamat nézném kisebbítő üvegen. Homályos révedezések kelnek bennem, régi, életem előtt való életekről, melyekre ez a gyenge kis arc emlékeztet vissza. Voltaképp nem is az én arcom ez, hanem anyai nagy-apámé; egy gömbölyű kis szőke emberé, kit én nagyon szerettem, kit én mindig hatvan évesnek látok, kinek egy-egy vonása megdöbbenően villan föl olykor énbennem s kinek ez a pici teremtés kísértetiesen tökéletes mása. Őnéki s a fiainak, az én elhalt szegény, szerencsétlen nagybátyáimnak. Volt köztük jó ember, gyenge ember, okos ember, bolond ember, kevésbé szerencsétlen és teljesen hajótörött ember - s én szívdobogva kémlélem: melyikhez hasonlít jobban, melyiknek sorsa van gyenge vonásaira írva. Sorra megkóstoltatom vele, a milligrammig leprózott mennyiségben, a nyulat, a kalácsot, a mi áldott barna kenyérünket, a szőlőink gyümölcsét, még bizony, erősen megvizezve, kanál hegyéről szájába csöppentve, a szilvapálinkát is. Mind izlik neki, mindre tartja a jussát, mindben egynek érzi magát: állatul is, aki éhes, emberül is, aki válogat: apjával, úkeivel, bátyáival, kik mind ezen a

kenyéren nevedtek, ezt a gyümölcsöt szedték, ezt a pálinkát itták, ebből a kalácsból törtek hozzá - ha nem ebből, hát ilyen fajtából, lenn, a rónaságon, a futóhomok országában, a Duna mellett épúgy, mint a Don körül. Egy percre feltűnik előttem a szőlő, milyen lehet most odalenn a világ. A homokot átitta a nedvesség, a fagyos tőkésre ráborul a köd, s ennek a szegény nyúlnak vérei meg testvérei lélekszakadva futkosnak az éjszaka borzalmasságában. A jószág belül van a karámon: alszik? kérődzik? a gulyás maga se tudja. De boldog: a gulyás is, a jószág is, hogy itt a tél, mikor takarmányon élhetnek, mert jaj, az a rettenetes nyár, mikor a szegény marha járóföldnyire nem talál egyebet, mint a fárasztóan süppedékes könyörületlen homokban az életüket görcsösen kidacoló magános nyárfák sovány hajtását. Érdemes így élni? A gulyás nem ér rá kérdeni, mert gyereke sír odaát a majorban s annak kell élnie. A gyerek, mire elgondolkoznék az életen, maga is a gyerekének él már. A tehén is a borjának él, a borjú is megborjaz egyszer s a talánok, a miértek, a minekek s a tudja istenek e széthányódó kövecseit egy állandó egészbe szorítja: fölül a szürke ég, alul a sárga homok. Mire én, ember, megcsalatkozom az életben: van már valakim, ki miatt el nem vethetem magamtól; ki, mikor öntudatlan tovább vállalja az én sorsom keresztjét, az ő kedvéért való élés édességével feledtetni velem, mily nehéz ez a kereszt. Így száll a képünk mása, az érzésünk, a származásunk s a mibenvalóságunk ükapáról unokára, bátyáról öcsre, s minden új nemzedék, felváltván az előttevalót, meg is váltja azt bűnhődéseitől.

Fölrriadok. Az utcáról mormogó hangok verődnek fel, csoszogás, beszélgetés. A kis fiú elaludt ölemben, lágyan simulva mellemre. Egy óra elmúlt, alighanem a miséről mennek hazafelé. A legmeghatóbb istentől jönnek, a gyermektől, az örök megváltótól.

Őszi reggel

Utóhang helyett

Olvasás közben lecsattantam a lámpát, leteszem a könyvet s kinézek az ablakon. Korán van, ilyenkor ősszel szinte hajnalszámba megy: reggel félhat. Most már csak ilyenkor jutok olvasáshoz - olyanhoz, ami érdekel; napomat, estémet megöli a sok robotolvasmány, ujságok, szindarabok. Szeretnék élni, te szép reggel, de nem jutok hozzá. Egyik napom a másik után telik el, te drága, gyönyörű, kristályos reggel, s nem is veszem észre, úgy nem gondolok oda. Álomjáró vagyok, te kedves reggel, két énes, - van egy én, ki reggel héttől este hétig pontosan, okosan, hogy úgy mondjam: csinosan, mint Pesten mondják: netten, elvégez negyven nem nekivaló munkát s ezt néha éjfélig folytatja, éjfélkor pedig, pontban, elalszik s mint a kifogott gép: jól, érzéketlenül, álmatlanul alszik ötig... s van egy másik én: én, ki ilyenkor amannak helyébe ülök, az éjjelről még nyitott ablakhoz, melyen begomolyog a reggeli köd, s harmata ráül meztelen mellemre, s hús csöndje beivódik idegen agyamba. Ilyenkor azt olvasom, amit szeretek, s azt szeretem, akit szeretek. Ilyenkor haragszom és gyűlölök s vágyódom és mosolygok, ilyenkor hiú vagyok - ó, nagyon hiú, s gondolataim vannak, melyek izgatják önérzetemet. Ilyenkor álmodom is, mert igazán ébren vagyok. Nyáron ilyenkor madár csicsereg be ablakomon s ez néha igen megható, - majd olyan megható, mint mikor a kis fiam férfias kezét megszorítom, a kis lányom édes fejét mellemre rejtem. De amily megható, úgy zavar, - a meghatottság nem üdít, mert a meghatottságban más az első személy: az, akitől meg vannak hatva, - üdülésben pedig magamnak kell magam számára elsőnek lennem. Ez az őszi reggel üdít, mikor már a veréb kezd egyetlen madár lenni, s az is, úgy látszik, inkább valahol eresz alatt húzta meg magát, mint itt a kopaszodó faágakon, hol, bár emeletről és sudár aránt nézem, nyomukat se látom. Mikor autó már nem túlköl, szemetes még nem csönget, nincs már éjjel, nap még nem süt, csak néma frissesség van s olyan fiatal éberség, mint napközben soha. Napközben vén róka vagyok, reggel ifjú genie, kivált így őszi reggel, mikor az én rendes ébredő órám kezd a nappalnak is ilyen ideje lenni, s így a nap is tulajdonképpen pályája elején áll, mint állok - titokban merek rágondolni - voltaképp, még mindig, én is, ha dér van is fejemen, mint ennek az őszi reggelnek. Ennek a szép, rokon, vérfertőző reggelnek, mellyel mintha az ember saját édes testvérével esnék szerelembe.

Nincs fontosabb az időjárásnál, s gettőlélek volt, aki kitalálta, hogy ezzel törődni nem magasrendű. Az angolok, kik a világ minden népei közül egyedül vannak oly okosak, hogy merjenek buták lenni, az angolok mernek az időről beszélni, sőt ami keveset kell beszélni, azt erről beszélnek. Kivált ami keveset, igen keveset, a szerelemben kell, - s mikor a leány azt mondja a fiúnak: szép idő van ma, s a fiú azt feleli: isten uccse szép - az olyan, mintha már meg is csókolták volna egymást. Igazán olyan, mert mi az a leány s mi az a fiú egyéb, mint ilyen friss reggel, csak külön-külön egy kicsit összesűrűsödve? Ők maguk sem egyebek, mint időjárás, s mikor a fiú keze a leány térdét keresi s foguk összekoccan, az olyan, mintha két hullám egybeömlene, két szellő összesurranna. Isten uccse, indeed, szép az ilyen őszi reggel, s a magyar ősz a legszebb a világon. Olyan szép, mint a kárpótlás, mint a későn jött, de megjött kárpótlás: lucskos tél, szeles tavasz, fagyos nyár után, melyeknek minden napja csalódás volt, keserves csalódás jogos várás után - mert mi jogosabb, megokoltabb, reálisabb, gyakorlatibb, mint téli naptól azt várni, hogy havas legyen, tavasztól, hogy mosolyogjon, nyáritól hogy süssön? Fantasztá-e, aki ezt várja? energiátlan álomkergető-e, aki ezt bőjtöli ki? Lehet-e azt mondani, hogy a maga hibájából rövidült meg, ki e várakozása és kibőjtölése közben őszült meg, fáradt el, játszattott ki s esett székek közt pad alá? S nem érdemli-e meg a szép ősz illúzióját? A magyar őszét, mely páratlan abban, hogy heteken át napról-napra egészen

egyformán, mozdulatlanul, módosulatlanul egyformán szép, s olyan egyenletes és mérsékelt, hogy el lehet hinni, hogy örökké így fog tartani, mert nincs benne semmi olyan túlzás, melyről megérezhetné az ember, hogy nem tarthat sokáig?... Erre nem eleget gondoltok, emberek. A húsz évre rá van írva, hogy nem tarthat örökké, a húsz évnek természete, hogy csak a huszonegyedikig tartson. De negyven éves igazán lehetne az ember élete fogytáig. Sőt vannak ilyen szerencsés öreg emberek, kik negyvenötől hatvanig változatlanul egyformák, ugyanazok, s hatvan-hatvanhárom éves korukban, ha egy nap vagy egy hét alatt rokkannak is meg, de akkor nyomban meg is halnak és, boldog emberek, kijátszották az öregséget... Ez megint éber álom volt, az én álomom, a magamnak vigaszul és kárpótlásul kívánt, hogy legalább hervadásomban ne változzam, legyek állandó és egyenletes, s a végén inkább egy hét vagy egy nap alatt vénüljem a még hátralevő húsz esztendő, - nem fokokint, megszokhatóan, tehát magához rontóan, hanem hirtelen rámcsapó nyomoruságától úgy megrendüljek, hogy menten meg is haljak bele, ha már muszáj. Mint ahogy ez a drága, érett, friss és komoly ősz úgy fog végződni, hogy egyszer csak, napharmatban fürösztött nyolc gyönyörű hét után, három napra megered az országos eső s ekkor vége mindennek.

Mit lehetne még kimesterkedni belőled, élet? Egyebet, mint kötelességet? Olyasmit, amihez nekem is közöm van? Aminél én: én vagyok? Ami nemcsak megtörténik velem, mert elkövettem vagy elmulasztottam valamit, hanem amiben én transzszubsztancionálódok valamivé, ami úgy több, mint én, mint ahogy a fa több a magnál, de azért úgy én, mint ahogy a szél maga a levegő? Mit lehetne viselni egyebet, mint muszájokat? Mikor jönnek a lehetek? S a terhek után, miket úgy cepel az ember, idegenül magától, mint a tót a gerendát, mikor tartom azt, amit viselek, magammal egybenötten, mint Atlasz a világot? Az én világomat, te kedves ősz, - amiért én egész nap és egész éjszaka nem gondolok rá, te gondolhatnál rá, a magad mosolygó feleszméltségében, hogy az embernek jussa volna a maga életét élni, s mentül később jut hozzá, annál inkább? Hát nem megszolgálta?

S ne mondjátok, hogy mindebből nem értetek egy kukkot sem. Csak gondoljátok, hogy nem értitek - az ember azzal is tud érteni, ha érez. Nem muszáj valaminek értelmének lenni, hogy jelentsen valamit; csak táncoljon át idegeiden: olyan, mintha eszeden is áttáncolt volna. Mit érnétek vele, ha én most, kikülömböztetve és kiszakítva magam a drága reggelből, amellyel egy vagyok: más nyelven, más lejtésben s más értelemben beszélnék, mint amivel a lehe átjár, mint amivel eszem, érzésem, látásom, testem, életem s minden emlékem és reményem, még a ceruza is, amellyel írok, annyira egy e percben a fákkal, amelyekre kilátok, a levegővel, melyet beszívok, a hajnallal, amely elmúlt, a reggellel, amely felderült, az októberrel, amely egy helyben áll, az étellel, amely el nem mulik, a magánossággal, amely él, a csöndességgel, amely hullámszik: hogy én s ez a ceruza azokban, amiket itt írok, mintha gépies hullámsrajzolója volnánk csak mindezek valóságának, mint ahogy a patikus kirakatában a rézceruza gépiesen rajzolja a légsúlymérő papírhengerére a légnyomás vonalképét. Annak sincs értelme - s mégis megértitek belőle, vihar volt-e vagy aszály. Miért komédiázzak én most, huszonegy órában e magam számára kiszakított félórájában is értelmet, logikát, rendet, szólási pontosságot - s ha érdekességgel tartozom: hát nem érdekesebb rajtam keresztül meghallanotok az élet jajszavát, amin rajta kell lennie valóságos szagának, mert azon nyersen, frissen s ellenőrzés nélkül adom tovább, ahogy bennem fölcsendült - semmintha megint valami kiművelt bölcseséget löknék elétek? Drót vagyok most, amin villám fut át - muzsikusnak ez mindig szabad, piktornak is egy idő óta - mért ne szabadna nekem is egyszer? Sőt örültnek és gyerekeknek is: önző, követelő s panasztévő naiv masinának is ne szabadna olykor lenni - ha nem egyébert, hát azért, hogy olykor, egyszer, úgymint olyan ritkán, igazat is halljatok?